

ВАРІАТИВНІСТЬ ФОНЕМНОЇ СТРУКТУРИ КОРЕНЕВОЇ МОРФЕМИ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (ДІАХРОНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Субота С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено особливості варіювання фонемної структури кореневої морфеми в давньоанглійській мові. З'ясовано основні типи фонемної варіативності. Описано чинники, які впливають на варіювання фонемної структури кореня, а також визначено роль кожного з них у процесі варіювання фонемної структури кореневої морфеми давньоанглійської мови.

Ключові слова: фонемна структура, варіативність, типи варіативності, фонетичний чинник, діалектний чинник.

В данной статье рассматриваются особенности варьирования фонемной структуры корневой морфемы в древнеанглийском языке. Выясняются основные типы фонемной вариативности. Описываются факторы, которые влияют на варьирование фонемной структуры корня, а также определяется роль каждого из них в процессе варьирования фонемной структуры корневой морфемы в древнеанглийском языке.

Ключевые слова: фонемная структура, вариативность, типы вариативности, фонетический фактор, диалектный фактор.

This paper deals with the peculiarities of variation of the phonemic structure of Old English root morphemes and describes the main types of it. It also studies the factors that led to the phonemic variation of the Old English root morpheme and their role in the process of phonemic variation of root morphemes in Old English.

Keywords: phonemic structure, variation, types of variation, phonetic factor, dialectal factor.

У наш час проблема варіативності різних одиниць мови лишається однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Провідну роль серед досліджень, присвячених аналізу цієї проблеми, відіграють дослідження варіативності фонемної структури складів [11; 12], морфем [7; 8] і слів [3; 6; 9].

Об'єктом цього дослідження слугує фонемна структура кореневої морфеми в давньоанглійській мові, **предметом** – особливості варіювання фонемної структури кореневої морфеми в давньоанглійській мові як результат дії діалектного та фонетичного чинників.

Матеріал дослідження – фонологічно та діалектно зумовлені варіанти 437 кореневих морфем, дібраних у результаті механічного вибирання (всього понад 1543 слів) зі словника давньоанглійської мови [15].

Мета нашої статті – аналіз варіативності фонемної структури кореневої морфеми – передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідити розподіл кореневих морфем за кількістю варіантів;
- визначити середню кількість варіантів одного кореня;
- виявити основні типи варіативності кореневих морфем;
- визначити основні чинники, які зумовлюють варіювання фонемної структури кореневої морфеми в давньоанглійській мові.

Під варіативністю ми розуміємо таку ознаку фонемної структури, яка передбачає чергування голосних або приголосних у складі кореневої морфеми, що не порушує її лексичного значення і приводить до появи варіантів, тобто двох або більше форм кореневої морфеми, зумовлених фонетичними та діалектними чинниками, ці форми вживаються паралельно в писемних пам'ятках досліджуваного періоду та відображені у словнику давньоанглійської мови.

Ми дотримуємося думки, згідно з якою у варіантах одного кореня чергуються різні фонемні, відповідно, всі чергування звуків в одній позиції кореневої морфеми, проаналізовані в нашому дослідженні, розглядаються не як алофонічні, а як фонемні. У дослідженні розглянуто три види варіативності: вокалічну, консонантну і змішану (вокалічно-консонантну).

З метою більш повного та достовірного аналізу варіативності фонемної структури кореневих морфем ми залучили до варіантів коренів, які потрапили до досліджуваного масиву, що обмежувався кожною двадцятотою сторінкою словника, також варіанти, які були розміщені на інших сторінках. Варто зазначити, що розширення вибірки було зумовлене досить об'єктивною причиною – необхідністю розкриття типів варіативності внаслідок дії фонетичного або діалектного чинників. Цілком очевидно, що розкриття чинників, які зумовлюють появу ряду фонемних структур, варіантів одного кореня, без залучення інших варіантів цього кореня, суттєво ускладнюється. При цьому варто наголосити, що в нашому випадку фактично йдеться не про вихід за межі досліджуваного інвентарю кореневих морфем давньоанглійської мови (437), отриманого в результаті механічного вибирання, і не про порушення правил проведення механічного вибирання, а про додаткове залучення варіантів цих коренів з інших сторінок, оскільки в статтях словника, які охоплювало вибирання, містилися посилання на варіанти цих коренів, що були розміщені на інших сторінках. Тому для ілюстрації прикладами варіантів фонемної структури кореневих морфем було застосовано такий спосіб запису: сторінки, що не потрапили до вибірки, які, однак, містили посилання на варіанти кореня зі сторінок, що потрапили до вибірки, супроводжувалися додатковим записом у дужках сторінок вибірки, в статтях яких містилося посилання на цей варіант кореня, наприклад, *spear/spear/* (спис) [15, с. 342]. У дужках після запису лексичної одиниці слідувала фонемна транскрипція кореня.

Таблиця 1.

Розподіл кількості варіантів кореневої морфеми в давньоанглійській мові

X_i	N_i
1	209
2	109
3	52
4	41
5	13
6	11
7	1
8	1
Σ	437

Розподіливши отримані в результаті механічного вибирання кореневі морфеми давньоанглійського (далі – ДА) періоду за кількістю варіантів, ми склали таблицю (табл. 1) і діаграму кількості варіантів кореневої морфеми (рис.1), які наочно демонструють розподіл її варіативності в давньоанглійській мові в межах досліджуваного матеріалу, де X_i відображає кількість варіантів, а N_i – частота кожного варіанта.

Графічне зображення розподілу кореневих морфем ДА періоду за кількістю варіантів асиметричне, різко спадне, одновершинне.

У досліджуваному матеріалі найменша кількість варіантів – один, тобто коренева морфема представлена лише одним варіантом, наприклад, ДА *gód* /go:d/ (добрий) [15, с.162], а найбільша – вісім, тобто в межах досліджуваного матеріалу було зафіксовано вісім варіантів однієї морфеми – ДА *becyrran* (*becyrde*, *becierred*, *becierd*), *cerran*, *acerran*, *gecerran* (*cerde*, *cirde*, *gecirred*) (повертати, відвертати) – /kürr/ – /kür/ – /kierr/ – /kier/ – /kerr/ – /ker/ – /kir/ – /kirt/ [15, с.76 (42)].

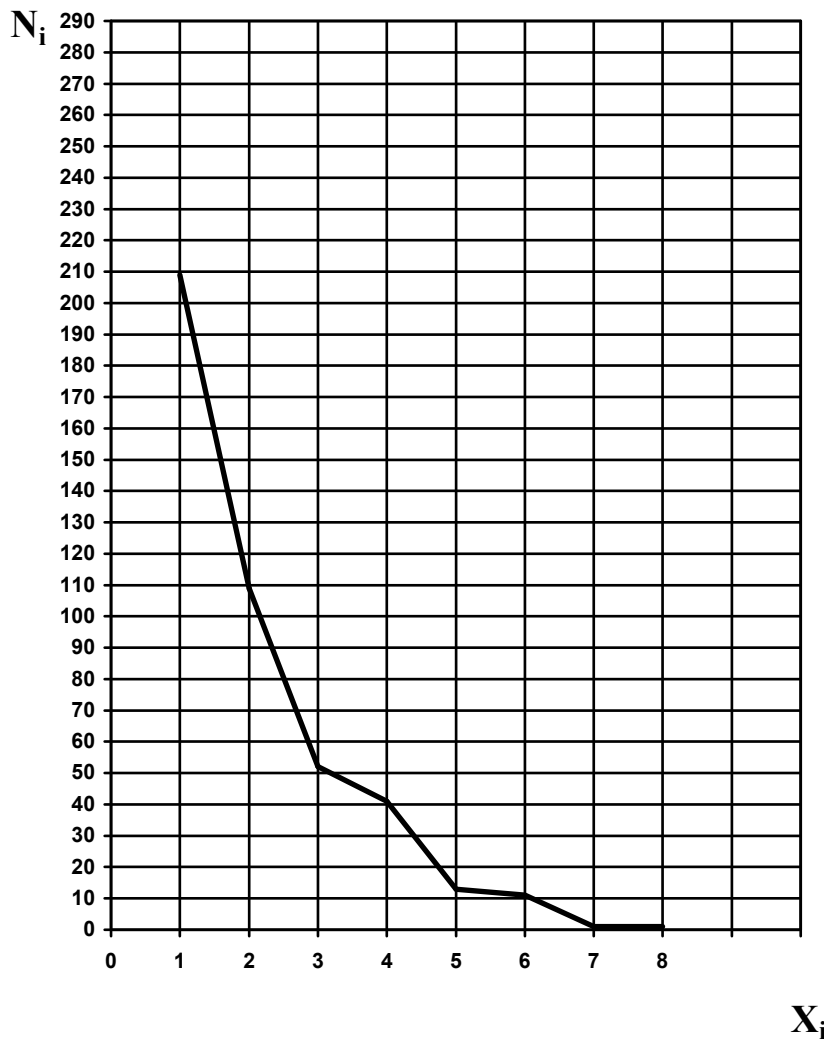

Рис. 1. Полігон розподілу кореневих морфем за кількістю варіантів у давньоанглійській мові

Тут:

X_i – кількість варіант,

N_i – кількість кожної варіанти.

Середню кількість варіантів кореневої морфеми в давньоанглійській мові вираховуємо за формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i N_i}{\sum N_i}$$

$$\bar{x} = \frac{893}{437} = 2,044$$

Отже, середня кількість варіантів кореневої морфеми в ДА період – 2,044.

Розподіливши всі корені за кількістю варіантів, наведених у словнику давньоанглійської мови, та розглянувши всі типи фонемної варіативності коренів у кожній з груп, ми виокремили основні типи фонемної варіативності коренів, які були представлені в кожній з груп не менш ніж трьома прикладами, для того, щоб, проаналізувавши їх детальніше, визначити причини їх виникнення.

Серед кореневих морфем, представлених двома варіантами, найбільш поширеними є такі типи варіантності:

1) /*ü*/ – /*i*/: *un-syfer* /*süf*/ (нечистий, брудний) [15, с. 422] – *un-sifer* /*sif*/ [15, с. 422]; *unscyldig* /*sküld*/ (невинний) [15, с. 422] – *un-scildig* /*skild*/ [15, с. 422]; *þywan* /*θüw*/ (гнати, підганяти) [15, с. 522] – *þiwan* /*θiw*/ [15, с. 522]; *ablýsung* /*blüs*/ (краска (рум'янець) сорому) [15, с. 2] – *ablísian* /*blis*/ (червоніти від сорому) [15, с. 2].

Варіативність типу /*ü*/ – /*i*/ є найпоширенішою серед кореневих морфем, представлених двома варіантами. Цей тип фонологічно зумовлений, оскільки виникає внаслідок делабіалізації фонем /*ü*:/, /*ü*/ в /*i*:/ /*i*/ на початку Х ст. [2, с. 47]. У результаті цього фонетичного процесу фонем /*ü*:/, /*ü*/ уживаються паралельно з їхніми делабіалізованими відповідниками /*i*:/, /*i*/ до кінця ДА періоду;

2) /*æ*/ – /*e*/: *andrædan* /*dræd*/ (боятися, лякатися) [15, с. 22] – *andredan* /*dred*/ [15, с. 22]; *ræd-leás* /*ræd*/ (поспішний, непродуманий) [15, с. 282] – *rede-leás* /*red*/ [15, с. 282]; *rænc* /*rænk*/ (гордість) [15, с. 282] – *renc* /*renk*/ [15, с. 282]; *sæl* /*sæ*/ (добре, гарно, відмінно) [15, с. 322] – *sel* /*sel*/ [15, с. 322].

Варіантність типу /*æ*/ – /*e*/ зумовлена діалектними розбіжностями. Фонем /*æ*/ і /*e*/ в давньоанглійській мові є рефlekсами спільногерманської /*a*/, що реалізувалася в закритому складі, якщо в наступному складі наявна голосна переднього ряду, в уессекському та нортумбрійському діалектах як /*æ*/, у кентському та частково мерсійському як /*e*/ (кент. *clene* – уес. *beclænsod*) [8, с. 128; 14, с. 36-37, 82];

3) /*a*/ – /*æ*/: *andsaca* /*sak*/ (той, хто заперечує) [15, с. 22] – *andsæc* /*sæk*/ (заперечення) [15, с. 22]; *ablacod* /*blak*/ (почорнілий, пофарбований в чорний колір) [15, с. 2] – *blæc* /*blæk*/ (чорнило) [15, с. 57(2)]; *olfat* /*fat*/ (чан) [15, с. 262] – *alfæt* /*fæt*/ [15, с. 18 (262)].

Варіативність типу /*a*/ – /*æ*/ може бути зумовлена як фонологічно, так і діалектно. У мерсійському діалекті фонема /*a*/ в результаті велярного умлауту перед усіма приголосними переходить у фонему /*ea*/, яка пізніше перед задньопіднебінними приголосними переходить в /*æ*/ (*draca* – *dræca* (дракон)). В уессекському діалекті фонемі /*æ*/ в цій позиції відповідає фонема /*a*/ (*draca*) [14, с. 81].

На думку С. Ерматова [8, с. 129], Дж. Райта [13, с. 36-37; 14, с. 50-51], варіативність /*a*/ – /*æ*/ у складі кореневих морфем уессекського та інших діалектів виникає в результаті вирівнювання парадигми флективних форм, коли голосний у складі односкладового кореня зазнавав асимілятивного впливу голосного у складі флексії або ж, навпаки, як наслідок – обидві голосні належали до одного класу, перетворюючись на голосні заднього або переднього ряду (наприклад, дав.в., одн. *fæte* – дав. в., мн. *fatum*; наз. в., одн. *glas* – род. в., одн. *glæses*). Така інтерпретація варіативності /*a*/ – /*æ*/ в межах коренів уессекського та ряду інших діалектів, на нашу думку, є досить переконливою, тому ми також дотримуємося подібних поглядів;

4) /*io*/ – /*eo*/: *hiofon* /*χiof*/ (небо, небеса) [15, с. 182] – *heofon* /*χeof*/ [15, с. 178 (182)]; *hiort* /*χiort*/ (серце) [15, с. 182] – *heorte* /*χeort*/ [15, с. 179 (182)]; *elriord* /*rior*/ (варварський, іноземний) [15, с. 102] – *æltreord* /*reor*/ [15, с. 8 (102)]; *þiod* /*θiod*/ (народ) [15, с. 502] – *þeod* /*θeod*/ [15, с. 502].

Варіативність типу /*io*/ – /*eo*/ зумовлена як загальними тенденціями розвитку ДА дифтонгів – переходом /*io*/ в /*eo*/, так і діалектними розбіжностями. Відомо, що в давньоанглійській мові дифтонг /*io*/ переходить в /*eo*/, однак цей перехід відбувався в різних

діалектах нерівномірно. Так, в уессекському діалекті дифтонг /eo/, що виник внаслідок переломлення в позиції перед /t/ + приголосний, відповідає в кентському діалекті дифтонгу /io/ (кент. *hiort* – уес. *heorte*) [14, с. 85];

5) /u/ – /ü/: *andspurnes* /spurn/ (образа; кривда) [15, с. 22] – *ætspórning* /spörn/ [15, с. 12 (22)]; *gemunan* /mun/ (нагадувати) [15, с. 141 (142)] – *gemunan* /mün/ [15, с. 142]; *luperlice* /luθ/ (погано) [15, с. 222] – *lyþerlic* /lūθ/ (поганий, жалюгідний) [15, с. 223 (222)]; *turnan* /turn/ (повертати) [15, с. 402] – *tyrnan* /türn/ [15, с. 407 (402)].

Варіативність типу /u/ – /ü/ зумовлена фонетичними чинниками. Цей тип варіативності виникає в результаті палатального умлаута (*turnan*, *turnian* – *tyrnan*) [5, с. 64]. При цьому фонетичний чинник (фонема у складі суфікса /i/, /j/), що спричинив умлаут голосного кореня, часто зникає ще в дописемний період;

6) /eo/ – /ü/: *in-cleof* /kleof/ (печера, лігво, барліг) [15, с. 202] – *in-clyfe* /klüf/ [15, с. 202]; *leoman* /leom/ (світити(ся), сяяти) [15, с. 214 (222)] – *lyman* /lüm/ [15, с. 222]; *Beowen* /θeow/ (служниця) [15, с. 505 (522)] – *þuwen* /θüw/ [15, с. 522];

Варіативність типу /eo/ – /ü/ виникає в результаті палатального умлаута, коли дифтонг /eo/ перед усіма приголосними під впливом голосної переднього ряду в наступному складі переходить у дифтонг /ie/, який у X ст. стягується в /ü/ (ДА *Beowin* – **þiewen* – *þuwen*) [1, с. 22; 2, с. 47; 4, с. 62]. Незважаючи на те, що кореневі морфеми з голосною /ie/ в досліджуваному масиві не зафіксовані, ми схильні вважати, що варіативність цього типу була зумовлена палатальним умлаутом, оскільки дифтонг /ie/ існував упродовж відносно недовгого періоду (до X ст.), демонструючи з моменту виникнення в результаті палатального умлаута тенденцію до стягнення в /ü/ [1, с. 22; 2, с. 47];

7) /a/ – /ea/: *hind-calf* /kalf/ (теля) [15, с. 182] – *hind-cealf* /kealf/ [15, с. 182]; *wald* /wald/ (ліс) [15, с. 442] – *weald* /weald/ [15, с. 442]; *wagian* /wag/ (махати) [15, с. 438 (442)] – *weagian* /weag/ [15, с. 442].

Варіативність типу /a/ – /ea/ може бути зумовленою як фонетичними, так і діалектними чинниками. Переломлення (VI ст.), згідно з яким фонема /a/ в позиції перед комбінаціями /l/ + приголосна, /r/ + приголосна перетворювалася в /ea/, регулярно відбувалося в уессекському діалекті. В нортумбрійському та мерсійському діалектах переломлення перед цими комбінаціями приголосних не відбувалося, тому в цих діалектах на місці короткого дифтонга /ea/ у відповідних кореневих морфемах лишився монофтонг /a/ (норт., мерс. *cald*, *haldan* – уес. *ceald*, *healdan*) [1, с. 23; 14, с. 80];

8) /ea/ – /e/: *genear* /near/ (притулок, сховище) [15, с. 142] – *gener* /ner/ [15, с. 142]; *seald* /seald/ (стілець; сидіння) [15, с. 322] – *seld* /seld/ [15, с. 322]; *spear* /spear/ (спис) [15, с. 342] – *sper* /sper/ [15, с. 342].

Варіативність /ea/ – /e/ у складі кореневих морфем уессекського діалекту може виникати в результаті монофтонгізації наприкінці ДА періоду дифтонга /ea/ в /e/ (*cwearten* – *cwerten*) [1, с. 26; 8, с. 129; 15, с. 15-16];

9) /ea/ – /æ/: *un-sleapig* /sleap/ (пильний, невисипуший) [15, с. 422] – *un-slæpig* /slæp/ [15, с. 422]; *un-sleaw* /sleaw/ (швидкий) [15, с. 422] – *unslæw* /slæw/ [15, с. 422]; *weal* /weal/ (вир) [15, с. 442] – *wæl* /wæl/ [15, с. 434 (442)].

Варіативність /ea/ – /æ/ зумовлена монофтонгізацією наприкінці ДА періоду (XI–XII ст.) давньоанглійського дифтонга /ea/ [2, с. 47];

10) /χ/ – /-/: *hræfnan* /χræfn/ [15, с. 282] – *ræfnan* /ræfn/ (страждати) [15, с. 282]; *genhlade* /χlad/ (завантаження) [15, с. 142] – *genlade* /lad/ [15, с. 142]; *hlyd* /χlūd/ (шум) [15, с. 222] – *lyden* /lūd/ (кричати, шуміти) [15, с. 222].

Варіативність типу /χ/ – /-/ зумовлена випадінням початкової /χ/ перед сонорними на початку XI ст. [2, с. 50]. Варто зазначити, що ряд дослідників розглядає початкову /χ/ як префікс [наприклад, 10, с. 102], ми ж дотримуємося погляду, що початкова /χ/ має

входити до фонемної структури кореня, оскільки наявність або відсутність фонemi /χ/ на початку слова можна пояснити фонетичними процесами. У разі, коли початкова /χ/ перед сонорними розглядається як префікс, спостерігається відсутність зміни лексичного значення слова, а отже, відсутня підстава відносити цей елемент до розряду префіксів.

Серед кореневих морфем, представлених трьома та більше варіантами, не було виявлено типів варіативності, засвідчених хоча б трьома прикладами, тому варіативність цих груп не була проаналізована через недостатню для подібного аналізу кількість одиниць.

Таблиця 2.

**Типи фонемної варіативності давньоанглійських коренів,
представлених двома варіантами**

	Тип варіативності	Абсолютна кількість	Процентне відношення	Діалектні розбіжності	Палатальний умлаут	Велярний умлаут	Переломлення	Монофтонгізація	Делабіалізація	Випадіння приголосних
V – V										
1.	/ü/ – /i/	13	11,93 %						+	
2.	/æ/ – /e/	10	9,17%	+						
3.	/a/ – /æ/	7	6,42%	+	+	+				
4.	/io/ – /eo/	6	5,5%	+						
5.	/u/ – /ü/	5	4,59%		+					
6.	/eo/ – /ü/	4	3,67%		+					
7.	/a/ – /ea/	3	2,75%	+			+			
8.	/ea/ – /e/	3	2,75%					+		
9.	/ea/ – /æ/	3	2,75%					+		
C – C										
10.	/χ/ – /-/	5	4,59%							+
Усього 59 (із 109)										

Використовуючи діахронічний та діалектний аналіз, ми проаналізували варіативність фонемної структури кореневої морфеми в досліджуваний період, виявили основні типи її варіативності та розкрили головні фонетичні процеси, які зумовили фонемну модифікацію коренів у давньоанглійській мові.

Аналіз словника давньоанглійської мови виявив, що для кореневих морфем досліджуваного періоду характерна наявність досить значної кількості варіантів, які розподіляються серед загальної кількості коренів нерівномірно.

Проаналізований матеріал засвідчив, що переважна більшість кореневих морфем (94%) мали два, три або чотири варіанти. Кількість кореневих морфем, які мали шість і більше варіантів, є дуже незначною і становить 6% від загальної кількості коренів. Середня ж кількість варіантів, що припадають на кореневу морфему в цей період, – 2,044.

Кореневі морфемні, представлені трьома та більше варіантами, не виявляють типів варіативності, які регулярно відтворюються в багатьох коренях, що дає підстави стверджувати, що разом зі зростанням кількості варіантів одного кореня, зменшується можливість виокремити подібні типи варіативності.

Фонемне варіювання голосних у кореневих морфемах трапляється значно частіше, ніж варіювання приголосних, що, у свою чергу, підтверджує твердження про те, що приголосні в процесі розвитку англійської мови виконують функцію своєрідного “каркасу” мови, в якому працює “годинниковий механізм”, функцію якого виконують голосні [13, с. 104]. Крім того, доречно зауважити, що фонемне варіювання довгих голосних порівняно з короткими в досліджуваному масиві давньоанглійської мови представлене значно меншою кількістю коренів.

Як свідчать результати дослідження, досить велика кількість варіантів однієї кореневої морфемі в давньоанглійській мові в системі вокалізму, викликана діалектним (23,9%) та фонетичним (34,9%) чинниками.

Діалектні розбіжності давньоанглійської мови зумовлені наявністю чотирьох основних діалектів: уссекського, нортумбрійського, мерсійського та кентського. При цьому, як свідчать результати дослідження, консонантна варіативність, зумовлена діалектними розбіжностями, в давньоанглійських кореневих морфемах практично відсутня.

До основних фонетичних явищ, які спричинили фонемне варіювання коренів у давньоанглійській мові, належать: палатальний (14,68 %) та велярний умлаут (6,42 %), делябілізація (11,93 %), монофтонгізація (5,5 %) та переломлення (2,75 %).

Серед варіативності приголосних у межах давньоанглійських кореневих морфем поширена варіативність, зумовлена випадінням приголосних внаслідок дії асимілятивних процесів (4,59 %) (Табл. 2).*

У цій статті проаналізовано варіативність фонемної структури кореневої морфемі тільки в давньоанглійській мові, тому перспективою нашого подальшого дослідження вважаємо виявлення особливостей варіативності фонемної структури кореневої морфемі в середньоанглійській та сучасній англійській мові з метою їх подальшого порівняння та виявлення загальних тенденцій еволюції фонемної структури кореня в аспекті фонемної варіативності.

Примітка

* До таблиці були введені тільки ті типи варіативності, які були представлені в досліджуваному масиві не менш ніж трьома прикладами.

Література

1. Андросова М. А. История языка. – Часть 1: Английский язык : Учеб. Пособие / М. А. Андросова. – Ульяновск : УлГТУ, 2010. – 125 с.
2. Аракин В. Д. История английского языка: Учеб.пособие. / В. Д. Аракин. – 2-е изд. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 272 с.
3. Дацька Т. О. Динаміка фонетичної структури слова в аспекті сучасної американської вимовної норми (на матеріалі лексикографічних джерел): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. О. Дацька. – К., 2002. – 228 с.
4. Иванова И. П. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь / И. П. Иванова, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляева. – СПб. : Изд-во “Лань”, 1999. – 512 с.

5. Ильиш Б.А. История английского языка / Б. А. Ильиш. – М. : Высш. школа, 1968. – 420 с.
6. Парашук В. Ю. Фонематическое варьирование в структуре лексики английского языка (на материале лексикографических источников): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / В. Ю. Парашук. – К., 1989. – 20 с.
7. Эрматов С. Вариантность корневых морфем в мерсийском диалекте древнеанглийского языка // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии. – Вып. 2. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та. – С. 133-140.
8. Эрматов С. Вариантность корневых морфем в уэссекском диалекте древнеанглийского языка // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии. – Вып. 2. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та. – С. 125-132.
9. Gimson A. C. A Note On the Variability Of the Phonemic Components of the English Words // Brno Studies in English. – 1969. – Vol. 8. – P. 74-79.
10. Rask R. A. Grammar of the Anglo-Saxon Tongue, with a Praxis / R. A. Rask. – Copenhagen: Printed by S. L. Müller, 1830. – 224 p.
11. San Duanmu. Syllable Structure: The Limits of Variation. – N.Y. : Oxford University Press, 2008. – 275 p.
12. Terajima Michiko. The Syllable Structure and Phonological Processes in the History of English // English Historical Linguistics in Japan (Trends in Linguistics Studies and Monographs 109) / [ed. by Jacek Fisiak, Akio Oizumi]. – Berlin : New York : Mouton de Gruyter. – 1998. – P. 361-401.
13. Wright J. An Elementary Middle English Grammar. / J. Wright, E. M. Wright. – London : Oxford University Press, 1923. – 214 p.
14. Wright J. Old English Grammar. / J. Wright, E. M. Wright. – 2nd Ed. – London : Oxford University Press, 1914. – 362p.

Довідники

15. An Anglo-Saxon Dictionary / [ed. by J. Bosworth]. – London : Longman, Rees, Orme, Brown, Green, and Longman; Talboys, Oxford; Stevenson, Cambridge, 1838. – 721 p.